

УДК 314.745.23(430+436)"1945/1948"

ТАРАСОВ ВОЛОДИМИР,*кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківської державної академії дизайну і мистецтв*

САТИРИЧНИЙ АЛЬМАНАХ "ДІПІНАДА" ЯК ВІЗУАЛЬНЕ ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО В ДОСЛІДЖЕННІ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ "ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ" (1946-1947 рр.)

Статтю присвячено аналізу видавничої діяльності в таборах переміщених осіб (т. зв. ДіПі) на території окупованої Німеччини (1946-1948 рр.). В основі дослідження - матеріали візуальної публіцистики сатиричного альманаху "ДіПінада", який упродовж 1946-1947 рр. випускали в таборі Пазінг-Мюнхен (Баварія, американська зона окупації) поет та інженер В. Елліс та художник В. Одиноков. Як важливе візуальне історичне джерело альманах накреслює широке коло проблем повсякденного життя в таборах "переміщених осіб" та розкриває особливості повсякденної комунікації між військовими, біженцями та місцевою владою. Проаналізовані основні тенденції в пресовій діяльності таборового "самвидаву", з'ясовані та розглянуті головні риси становлення видавничої культури ДіПі. В якості окремого напрямку дослідження визначено візуальну складову публікаторської діяльності "переміщених осіб".

Ключові слова: видавнича діяльність ДіПі; історія повсякденного життя ДіПі; візуальні історичні джерела; В. Елліс; В. Одиноков; "ДіПінада" (1946-1947).

Постановка проблеми та стан її вивчення. Історія "переміщених осіб", або ДіПі (похідне від англ. "Displaced persons", DPs), є одним із центральних сюжетів повсякденного часу. На європейському континенті він розгортається упродовж другої половини 1940-х років, охоплюючи територію окупованої Німеччини, Австрії та Італії. Насиченість цього сюжету фактами та явищами, що торкаються різних національних історичних парадигм, робить його вкрай цікавим для компаративних та синтетичних досліджень, що, до певної міри, дозволяє характеризувати культуру ДіПі не лише як історичного, але і як історіографічного феномену.

У цьому контексті значний потенціал має проблематика видавничої діяльності переміщених осіб, адже ця форма інтелектуальної, творчої та організаційної активності мимоволі залишає яскраві "паперові" та візуальні "сліди". За підрахунками Н. Сидоренко, у період 1945-1950-го рр. лише на території окупованої Німеччини та Австрії функціонувало більше 500 "газет, журналів, альманахів, бюлетенів, вісників різного тематичного і типологічного характеру" [16, с. 12-13]. Утім, за останні кілька десятиріч серед уведених до наукового обігу видавничих проєктів "планети ДіПі" практично відсутнім лишається сегмент візуальної публіцистики. Натомість, на наше переконання, дослідження повсякденного життя переміщених осіб потребує візуальної ретроспективи ніяк не менше, ніж традиційної документальної, що наразі домінує в джерельному підґрунті наукових історичних досліджень зазначеної проблеми.

Характер джерел, що аналізуються, зобов'язує нас звернути окрему увагу на історіографію самвидавної культури ДіПі. На сьогодні вже можна говорити про існування кількох напрямків аналізу цього явища.

Насамперед, окрему групу публікацій складає студіювання публіцистичної та літературознавчої складової

видавничої діяльності переміщених осіб. У просторі вітчизняної гуманітаристики цей напрямок представлено дослідженнями Н. Сидоренко [15] та І. Подобєд [12], що переважно зорієнтовані на аналіз "переміщеної літератури" української когорти ДіПі.

Чималим є на сьогодні суспільно-політичне спрямування аналізу, що актуалізує видавничу діяльність переміщених осіб у контексті становлення політичної культури майбутніх хвиль еміграції впродовж 1945-1948 рр. ("третьої хвилі" для українців та "другої" для росіян). У цьому річизці згадаємо роботи С. Козака [4] та А. Корнілова [8].

За останні роки поступово складається і мистецтвознавчий аспект аналізу проблеми, який представлено дослідженнями О. Білас [2] та А. Корнева [7].

Зарубіжна історіографія проблеми в російськомовному сегменті має схожу з вітчизняною структурну побудову основних напрямків. Так, А. Корнілов зосереджує свою увагу на діяльності православних організацій та окремих діячів культури впродовж існування феномену ДіПі [8]. Т. Котова розглядає питання повсякденного життя переміщених осіб [10] та звертається до теми видавничої діяльності в таборах окупованої Німеччини [9]. Значний доробок наукової літератури наявний у закордонній русистиці, що, безумовно, пов'язано зі специфікою проблеми дослідження "другої хвилі" російської еміграції. Серед авторів цієї групи виокремимо роботи П. Базанова [1], Г. Полчанінова [13] та Е. Штейна [21], що безпосередньо стосуються тематики видавничої діяльності ДіПі.

Англомовний сегмент історіографії проблеми має виразну етнічно-національну спрямованість, актуалізуючи питання медіа-активності переміщених осіб у рамках єврейської [23], прибалтійської [22], української [26] та ін. ідентичності.

Що ж стосується проблематики, яка винесена в заго-

ловок, автору не відомі вітчизняні чи зарубіжні дослідження, які б зосереджувалися на аналізі візуальної публіцистики переміщених осіб як історичного джерела.

Методологічна складова аналізу візуальних джерел сформована нами на ґрунті дослідження мистецтва графіки та плакату як історичного джерела [20]. У зв'язку із цим уважаємо за необхідне відмітити важливість методологічних порад та зауважень, висловлених нам О. Коляструк [5], В. Якуніним та С. Посоховим. У мистецтвознавчому аспекті цінні рекомендації запропоновані А. Корневим [6].

Мета статті - аналіз видавничої діяльності в таборах переміщених осіб на території окупованої Німеччини (1946-1948 рр.), зокрема, уведення в науковий обіг матеріалів архіву В. Елліса (1913-1975), харківського поета та інженера, що впродовж 1946-1947 рр. як "переміщена особа" перебував у таборі Пазінг-Мюнхен. Разом зі своїм другом, художником В. Одиноковим (1907-1995) вони випускали настінний журнал (альманах) "ДіПініада", який, на наше переконання, є вкрай важливим історичним джерелом. Як візуальна публіцистика альманах зорієнтований на осмислення найбільш гострих та злободенних питань післявоєнного побуту біженців.

Матеріали архіву надані для аналізу та публікації сином В. Елліса - проф. С. Еллісом, відомим науковцем та інженером, головою Польського Дому в Харкові.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчують звіти чиновників ЮНРРА (англ. UNRRA - United Nations Relief and Rehabilitation Administration / Адміністрація Об'єднаних Націй з питань допомоги та відновлення) та фахівців благодійних організацій, що опікувалися повсякденням таборів ДіПі, більшість переміщених осіб не виявляли безпосереднього інтересу до політики й у загальній своїй масі були занадто зайняті особистими проблемами виживання й репатріації [25, р. 7, 13]. Окремо слід зауважити з приводу "радянських" переміщених осіб, для яких, з огляду на специфіку взаємовідносин влади та громадян у СРСР 1930-х - поч. 1940-х рр., питання політичного життя не мало звичних для західної культури форм саморегуляції (публічність влади, регулярні виборчі кампанії, критичні медіа тощо). До певної міри, цю відсутню лаку громадянсько-політичної активності перебрала на себе діяльність іншого роду, що надавала вихід творчій енергії та дозволяла проявляти себе поза "поетикою побуту".

Нагадаємо, що в таборах ДіПі було багато освічених людей, які мали і бажання, і можливості для публічної творчості. Зокрема, про це згадують і самі колишні діпійці у спогадах та щоденниках [3, с. 128-130], і дослідники історії переміщених осіб [10, с. 73].

Натомість офіційні видання ЮНРРА надавали переважно констатуючу інформацію, яка не могла задовольнити запити діпійців. Крім того, вона не завжди сприймалася біженцями як об'єктивна та виважена, оскільки діяльність самої ЮНРРА часом бачилася переміщеним особам як доволі заангажована [14, с. 186, 224; 3, с. 133]. У результаті практично в кожному з таборів існував власний малотиражний інформаційний бюлетень, що розмножувався, як правило, машинописним або копіювальним способом. Наклади таких табірних періодичних видань були невеликими та, за спогадами колишніх діпійців, зазвичай не становили більше 100 екземплярів.

Наприклад, "Хроніка табору Шлесхайм" вийшла 37 разів, а "Пошта Колумба", що видавалася в Зальцбурзі, мала 798 номерів. Багато газет, журналів, бюлетенів належали конкретним організаціям або спеціалізувалися на певній тематиці [10, с. 73].

Цей процес "самвидаву" не був простим. Дослідники (зокрема П. Базанов) виділяють щонайменше три періоди, у межах кожного з яких ЮНРРА та місцева влада впливали на формат, якість і характер видань.

Так, з літа 1945 року до осені 1946 року видавничу діяльність ДіПі регламентувала адміністрація ЮНРРА, яка надавала кожному виданню порядковий номер.

З осені 1946 до травня 1947 року, коли тривала найбільш жорстка перевірка анкетних даних, а статус переміщених осіб поступово змінювався від потенційних репатріантів на біженців-емігрантів, видавничу діяльність була фактично заборонена. Відзначимо, що матеріали В. Елліса та В. Одинокова хронологічно зачіпають саме цей період.

Нарешті, третій період тривав із червня 1947 до 31 грудня 1951 року. Упродовж цього часу "самвидавна" діяльність не регламентувалася і не підлягла цензури "зверху" [1, с. 162].

Наголосимо на тому, що здійснена П. Базановим періодизація є на сьогодні чи не єдиною спробою зіставити "хвилі" публікаторської активності переміщених осіб із діяльністю офіційних регуляторів повоєнного життя в таборах ДіПі: чиновників ЮНРРА та місцевої влади. Проте запропонована дослідником схема є вкрай умовною та потребує змістовної корекції принаймні в декількох аспектах.

По-перше, видавничу діяльність переміщених осіб не зосереджувалась тільки в локації таборів ДіПі, адже чимала кількість біженців із певних причин проживала та діяла у т. зв. приватному секторі. Зокрема, це особливо стосувалося американської та французької зони окупації Німеччини [24, р. 47].

По-друге, регламентація видавничої діяльності світу переміщених осіб залежала не стільки від формально існуючих інструкцій та приписів, скільки від суб'єктивних рішень конкретного кола офіційних осіб середньої та низової ланки. Згадаємо хоча б відому історію про намагання українських ДіПі у таборі в американській зоні окупації відкрити видавництво та журнал за допомогою "цигаркового хабаря" [14, с. 309].

По-третє, важливу роль у публікаторській діяльності ДіПі відігравали партнерські та патронажні організації, що, як правило, функціонували за національними програмами, підтримуючи єврейські, російські, польські, українські та інші видавничі проекти [23, р. 45-46].

Усі названі нами особливості суттєво впливали на характер функціонування видань переміщених осіб упродовж 1945-1948 рр. та в якихось випадках нівелювали, а в інших, навпаки, загострювали регуляторну схему офіційного міжнародного патронажу видавничої діяльності ДіПі. Попри все, зауважимо, що критерії, на яких побудована періодизаційна схема П. Базанова, є найбільш прийнятними для атрибуції та типологізації масових, періодичних видань переміщених осіб.

Цілком окреме місце в структурі табірної самвидаву посідають рукописні, нетиражні видання, що в рамках існуючої упродовж 1945-1948 рр. системи інформаційної комунікації відносяться до типу візуальної публіцистики. Класифікаційні та типологічні особливості публіцистики як виду літератури та преси, як історичного джерела неодноразово розглянуті нами в межах інших наукових проектів [17; 20]. У даному разі наголосимо на особливій важливості коректного визначення місця цього типу видань у загальній структурі типово-видової класифікації історичних джерел. На наш погляд, нерегульованість цього суто формального (інструментального) аспекту вже неодноразово зіграла злий жарт із виданнями, які "прослизують"

повз звичну типологічну та класифікаційну схему періодичних видань "планети ДіПі".

Таким чином, сатиричний альманах "ДіПініада" має низку особливостей, які пов'язані зі специфікою його формування як видавничого проекту, умовами, у яких перебували його автори, та характером поширення публічної інформації в системі таборів ДіПі впродовж 1946-1947 рр.

Проаналізовані нами матеріали з архіву В. Елліса дозволяють констатувати, що на початку 1946 р. автори проекту намагалися налагодити випуск друкованого ротаторним способом сатиричного альманаху, який мав виходити під видавничою ліцензією табору Пазінг-Мюнхен із усіма належними для цього даними. Умовний опис технічної креатури проекту мав такий вигляд: "*Ду-Пініада*" (рус.) / UNRRA U.S. Zone / District 5 / Area Team 1077 / Team 553 / Pasing-Munich. Хоча проект розроблявся як повністю рукописний (плакатна форма подачі графічного матеріалу із шрифтовими композиціями), автори, поза всяким сумнівом, прагнули поширювати його як масове, тиражоване видання.

"ДіПініада" замислювалась як візуальна публіцистика. Цей проект поєднував гостре, критичне слово харківського поета та інженера В. Елліса із професійними навичками московського графіка В. Одинокова. Питання повнокольорової репрезентації мало для авторів, очевидно, важливе значення. Зокрема, це стає зрозумілим, якщо порівняти однакові сюжети із ротаторної чорно-білої копії тиражованого випуску № 1 (зима-весна 1946 року) та повнокольорові самвидавні аркуші, які були зроблені навесні-влітку 1946 року як репліки старих сюжетів. Для не кольорового друку В. Одиноков не використовує характерних для монохромної графіки технік та прийомів, продовжуючи працювати в річичій звичної графічної парадигми.

Окрім цього, імовірно причиною трансформації проекту із масового тиражованого видання до журналу плакатів були й скрутні обставини побуту переміщених осіб та очевидна складність налагодження повноцінного видавничого процесу. (Як тут не згадати відомий вислів Наполеона щодо неважливості інших причин "мовчання" гармат, якщо немає набоїв!) Приміром, У. Самчук, що, як відомо, активно займався видавничою та журналістською діяльністю впродовж усього часу перебування в таборах ДіПі, констатує (запис від 1 грудня 1945 р., табір ДіПі Оффенбах): "...Над таким варто подумати і варто попрацювати, тільки боюсь, що в умовах ДіПі не хватить для цього віддиху. Ні стола, ні стільця, ні паперу, ні словника, ні довідника, ні бібліотеки, ні архіву, ні редактора, ні видавця, ані навіть коректора. По-вне, кругле, абсолютне Ні" [14, с. 18].

Окремо відмітимо, що подібна матеріально-організаційна дилема фіксується в історії багатьох яскравих проектів культури ДіПі. Неможливість зреалізувати власні задуми в належній формі або якості часто переорієнтовувала творчу енергію діпійців в інше річище. Наприклад, у таборі Шляйсгайм існував т. зв. "Усний альманах" - своєрідна форма читання лекцій і доповідей табірної інтелігенції. Так, за повідомленням "Інформаційного бюлетеня" від 30 серпня 1947 р. у таборі відбулося читання Альманаху № 2: Б. Сергієвський "в захоплюючій формі поділився своїми спогадами про громадянську війну"; поет І. Єлагін "прочитав вдалу пародію на Маяковського" [8, с. 24].

Нарешті, вагомою причиною для вибору формату та характеру поширення видання була специфіка регламентації видавничої діяльності ДіПі з боку ЮНРРА. Нагадаємо, період 1946-1947 рр. багатьма дослідниками

цієї проблеми характеризується як вкрай важкий для налагодження офіційних каналів видавничої комунікації та достатньо проблемний для самвидавної культури [5; 9; 18].

Характерна історія пов'язана із тижневиком "Посев" (табір Менхегоф біля Касселя), перші випуски якого були з причини відсутності чистого паперу віддруковані на зворотах німецьких канцелярських бланків [11, с. 116]. Цей візуальний штрих видання, разом із антирадянською спрямованістю змісту випусків, категорично не сподобався радянським військовим представникам і восени 1946 року на їхню вимогу ЮНРРА припинила дію ліцензії газети [13, с. 2].

Таким чином, станом на весну 1946 року "ДіПініада" розпочинає випуск у форматі настінного альманаху. При цьому автори зберегли початковий задум щодо системи подачі матеріалу, орієнтуючись на плакатну графічну мову (обкладинка + три аркуші) та яскраве публіцистичне втілення (як текстове, так і візуальне).

Із сорока одного аркуша "ДіПініади", який зберігся в архіві В. Елліса, нам удалося відновити частину календарної сітки виходу альманаху, установити загальну послідовність матеріалів та виокремити два повних випуски (обкладинка + 3 аркуші), один випуск без обкладинки (3 аркуші) і п'ятнадцять окремих фрагментів, що містять два або один аркуш.

Із великою часткою ймовірності можемо стверджувати, що більшість випусків альманаху були тематичними. Так, четвертий випуск (весна 1946 року) стосувався важливого для повсякденного життя ДіПі питання конфлікту ідентичностей. Усі три плакати присвячено різним формам деструкції звичного "дотаборового" характеру світосприйняття та пристосуванню до малознайомого та мінливого світу повоєнної Німеччини [19, с. 28-34].

Натомість випуск, що датовано нами осінню 1946 року (жовтень-листопад) зосереджується на темі нескінчених табірних перевірок, комісій та анкетувань [Там само, с. 50-56].

Оскільки в особі В. Одинокова ми маємо справу із професійним художником, варто підкреслити особливості побудови візуального нарративу "ДіПініади" із формально-стилістичної та композиційної точок зору. Аркуші-плакати пов'язані між собою принципами композиційної цілності, що дозволяє розглядати візуальну публіцистику джерела як єдине художнє висловлювання. Ця риса значною мірою полегшує атрибуцію матеріалів та допомагає визначити послідовність аркушів, їхню взаємопов'язаність та відновити тематичний репертуар у тих випадках, коли випуски альманаху представлені фрагментовано.

Усі випуски виконані в графічних техніках, які традиційно використовувалися в 1930-1940-х рр. для роботи в плакаті, журнальній карикатурі та книжковій графіці. В окремих випадках В. Одиноков застосовує техніки та прийоми станкової графіки, хоча в цілому риси станковизму не властиві зазначеному проекту. Станкова графіка є особливим типом художнього узагальнення, яке насамперед виражається через авторський, суб'єктивний мистецький жест. Натомість карикатура та сатиричний плакат є контекстуальними творами, що, попри яскраві авторські риси, неодмінно повинні містити простір типологічного уявлення з репрезентацією моделей масової поведінки в типових обставинах. В іншому разі сміховий потенціал твору є нищівно малим, а відтак іронія, а там більше сатира, втрачають свої сутнісні риси.

Ця властивість бачиться нам однією з найбільш

цінних рис візуальної публіцистики як історичного джерела. Іронізуючи над найбільш типовими моделями повсякденної поведінки діпійців, автори проекту, по суті, "переповідають" історичний наратив двома паралельно існуючими "мовами": 1) власне художньою, що містить авторську інтерпретацію ситуації (жести, міміка, пластика, фактурні та колористичні узагальнення тощо); 2) контекстуальною, що пояснює характер сюжету, його драматургію та мотиви поведінки персонажів. Другий компонент "насичує" простір твору історично достовірними рисами, які необхідні автору для вираження "сміхового" потенціалу ситуації.

Наприклад, розтягнуті на колінах штани діпійців у контрасті з новенькою уніформою чиновника ЮНРРА, що "з кипом анкет" іде вирішувати долю переміщених осіб, повинні знаходити відгук у цільовій аудиторії "ДіПініади", що в рисах карикатурних персонажів має розпізнати власні побутові обставини [19, с. 70].

Висновки

Видавнича культура "переміщених осіб" є складним та різноплановим явищем, яке виникає в специфічних обставинах повоєнного часу та триває в унікальній соціокультурній атмосфері. Дослідження проекту "ДіПініада" як візуального історичного джерела передбачає аналіз двох взаємопов'язаних компонентів публіцистичної природи цього альманаху.

З одного боку, візуально-графічна складова проекту є своєрідним простором повсякденно-побутового виступу, що володіє очевидним потенціалом історичної репрезентативності в проблематиці, насамперед, історії повсякденного життя ДіПі.

З іншого боку, сатирична спрямованість проекту дозволяє розглядати матеріали альманаху як історико-художню інтерпретацію, що має прямий стосунок до аналізу сфер приватного та ментального й може бути використана для осмислення різних аспектів зазначеного явища. Остання риса бачиться нам перспективною і в методологічному сенсі, адже простір інтерпретації візуального джерела потребує швидше історіографічних методів аналізу, які націлені на розв'язання оцінювальних суджень та практик ставлення до історичних фактів і явищ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базанов П. Издательское дело дипийцев / П. Базанов // Вестник СПбГУКИ. - 2006 (июль). - № 1. - С. 162-175.
2. Білас О. Форми культурного життя українців у Німеччині та Австрії (1939-1955) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / Білас Ольга Любомирівна ; Львів. нац. муз. акад. ім. М. В. Лисенка. - Львів, 2010. - 17 с.
3. Василів-Сидоренко К. З відстані 60 літ... / К. Василів-Сидоренко // Альманах УНС, 2008 (річник 98-й). - Парсиппані, Нью-Джерсі : Свобода, 2008. - С. 126-133.
4. Козак С. Проблема Ді-Пі в часописі "Українські вісті" / С. Козак // Вісник Книжкової палати. - 2013. - № 11. - С. 32-35.
5. Коляструк О. Візуальні документи як особливі джерела історії повсякденності / Ольга Коляструк // Україна ХХ ст. : Культура, ідеологія, політика : зб. ст. - К. : Ін-т іст. Укр. НАНУ, 2008. - Вип. 14. - С. 260-261.
6. Корнев А. Пісенна епіка та візуальні образи доби Хмельниччини: збіги та розбіжності / А. Корнев // Літературознавство. Фольклористика. Культурологія. - 2015. - Вип. 18-20. - С. 302-310.
7. Корнев А. Знайомі образи "незнайомої" історії: творчість переміщених осіб 1946-1947 рр. / А. Корнев, В. Тарасов // Міжнародна науково-практична конференція "Актуальні питання мистецтвознавства: виклики ХХІ століття", присвяче-

на 95-річчю заснування вищої художньої школи Харкова : зб. статей, 13 жовтня 2016 р. ХДАДМ. - Харків, 2016. - С. 79-81.

8. Корнилов А. Российская интеллигенция и мир перемещенных лиц стран Европы / А. Корнилов // Интеллигенция и мир: Российский междисциплинарный журнал социально-гуманитарных наук. - 2011. - № 1. - С. 19-37.

9. Котова Т. Периодическая печать и издательская деятельность в лагерях для перемещенных лиц / Т. Котова // Система образования в странах СНГ: развитие и перспективы : материалы XIV Всероссийской научно-практ. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых (Москва, 13 апреля 2012 г.). - М. : РУДН, 2012. - С. 148-153.

10. Котова Т. Повседневная жизнь в лагерях для перемещенных лиц в Германии (по личным воспоминаниям их обитателей) / Т. Котова // Вестник РУДН: Серия "История России". - 2015. - № 1. - С. 69-80.

11. Меняйленко М. К. Издательская деятельность "перемещенных лиц" в Германии и Австрии после окончания второй мировой войны в 1945-1953 гг. (Из архивов Музея русской культуры в Сан-Франциско) / М. К. Меняйленко // Зарубежная архивная Россия: Итоги и перспективы выявления и возвращения : материалы межд. научно-практ. конф., 16-17 ноября 2000, Москва. - М., 2001. - С. 114-122.

12. Подобед О. Вивчення іноземних мов українцями у німецьких та австрійських таборах переміщених осіб (друга половина 1940-х - початок 1950-х років) / О. Подобед // Гуржіївські історичні читання. - 2014. - Вип. 7. - С. 367-368.

13. Полчанинов Р. Журналу "Посев" 70 лет [Електронний ресурс] / Р. Полчанинов // История. Источники. - 2016. - № 1. - Режим доступу : history2014.esrae.ru/9-35.

14. Самчук У. Планета ДіПі: нотатки й листи / У. Самчук. - Вінніпег : Волинь, 1979. - 355 с.

15. Сидоренко Н. Журналістська "Планета Ді-Пі": українська преса у таборах військовополонених, переміщених осіб і біженців у Європі після II Світової війни (1945-1950) / Н. Сидоренко, О. Сидоренко. - К., 2000. - 175 с.

16. Сидоренко Н. Українська таборова преса першої половини ХХ століття: проблеми національно-духовного самоствердження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.01.08 "Журналістика" / Н. Сидоренко ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. - К., 2000. - 32 с.

17. Тарасов В. "Білі плями" вітчизняної історії на сторінках публіцистики 1989-1991 рр.: історіографічний та методологічний аспекти / В. В. Тарасов ; [наук. ред. В. Якунін]. - Харків : Курсор, 2007. - 146 с.

18. Тарасов В. Візуальна публіцистика як джерело історії повсякдення "переміщених осіб" (Західна Німеччина, 1946-1947 рр.) / В. Тарасов // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. - 2016. - № 5. - С. 96-104.

19. Корнев А. "Живи, и умирать не надо!". Творческое наследие Владислава Эллиса и Владимира Одинокова. 1945-1947 гг. (Стихи и иллюстрации, созданные в лагере для перемещенных лиц) [Альбом] / А. Корнев, В. Тарасов, С. Эллис ; [под ред. С. В. Эллиса]. - Харьков : "Раритеты Украины", 2016. - 112 с.

20. Тарасов В. "Окопна графіка" як джерело з історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. / В. В. Тарасов // Література та культура Полісся : зб. наук. праць / Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. - Ніжин, 2011. - Вип. 61: Проблеми літературознавства, історії та культури України з погляду сучасності. - С. 147-151.

21. Штейн Э. Русская печать лагерей "Ди-Пи" / Э. Штейн. - Orange : Antiquary, 1993. - 135 с.

22. Carpenter I. G. Folklore as a source for creating exile identity among Latvian Displaced Persons in post-World War II Germany // Journal of Baltic Studies. - 2016. - Pp. 1-29. doi: 0.1080/01629778.2016.1196379

23. Furman L. The paper bridge: jewish responses to de-

struction / L. Furman, L. Ruth // *Feierstein Source: European Judaism: A Journal for the New Europe*. - 2007. - Vol. 40. - No. 1 (Spring). - Pp. 38-55. doi: 10.3167/ej.2007.400103

24. Holian A-M. *Between National Socialism and Soviet Communism: Displaced Persons in Postwar Germany*. (Social History, Popular Culture, and Politics in Germany) / A-M. Holian. - Ann Arbor : University of Michigan Press., 2011. - Pp. 367. doi: 10.3998/mpub.1146201

25. Shils E. A. *Social and Psychological Aspects of Dis-*

placement and Repatriation / E. A. Shils // *Journal of Social Issues [The Society for the Psychological Study of Social Issues]*. - August 1946. - Volume 2, Issue 3. - Pp. 1-18. doi: 10.1111/j.1540-4560.1946.tb02709.x

26. Struk D. H. *Organizational Aspects of DP Literary Activity* / D. H. Struk // *The Refugee Experience: Ukrainian Displaced Persons after World War I* / [ed. Wsevolod Isajiw, Yury Boshyk and Roman Senkus]. - Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1992. - P. 223-239.

Тарасов Владимир,

кандидат исторических наук, доцент, заведующий кафедрой социально-гуманитарных дисциплин Харьковской государственной академии дизайна и искусств

САТИРИЧЕСКИЙ АЛЬМАНАХ "ДИПИНИАДА" КАК ВИЗУАЛЬНЫЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК В ИССЛЕДОВАНИИ ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ "ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ" (1946-1947 гг.)

Статья посвящена анализу издательской деятельности в лагерях "перемещенных лиц" (т. н. ДиПи) на территории оккупированной Германии (1946-1948 гг.). В основе исследования - материалы визуальной публицистики сатирического альманаха "ДиПиниада", который на протяжении 1946-1947 гг. выпускали в лагере Пазинг-Мюнхен (Бавария, американская зона оккупации) поэт и инженер В. Эллис и художник В. Одиноков. Как важный визуальный исторический источник альманах касается широкого круга проблем повседневной жизни в лагерях "перемещенных лиц", раскрывает особенности послевоенной коммуникации между беженцами, оккупационными и местными властями. Проанализированы основные тенденции в становлении лагерного "самиздата", выяснены и рассмотрены главные черты издательской культуры ДиПи. В качестве отдельного направления исследования определена визуальная составляющая публикаторской деятельности "перемещенных лиц".

Ключевые слова: издательская деятельность ДиПи; история повседневной жизни ДиПи; визуальные исторические источники; В. Эллис; В. Одиноков; "ДиПиниада" (1946-1947).

Tarasov Volodymyr,

PhD in history, associate professor, Head of Department Social and Humanitarian discipline Kharkiv State Academy of Design and Arts

THE SATIRICAL ALMANAC "DIPINIADA" AS VISUAL HISTORICAL SOURCE IN THE STUDY OF ORDINARY LIFE "DISPLACED PERSONS" (1946-1947)

The history of "displaced persons" (or DPs) is one of the major historical context of the postwar period. On the European continent, it lasts throughout the second half of the 1940s in the territory occupied by Germany, Austria and Italy. From our point of view, the study of the problem has a very strong historiographical focus, which is associated with a number of national studies.

Therefore, this article is dedicated to one of the main problems, which are common to all national historiography: the problem of publishing the "displaced persons".

The study is based on analysis of visual journalism (publicism) as a historical source on the history of ordinary life DPs. The main source is regarded magazine "DiPiniada" (like Homer's "Iliad"), which V. Ellis (poet) and V. Odinkov (artist), published in a DPs camp Pasing-Munich. On the pages of the satirical magazine in 1946-1947 addressed many current topics of ordinary life of displaced persons. In general, "DiPiniada" is an important visual historical source.

On the basis of press of displaced persons, ex-DiPi memories, the author makes two main conclusions.

Firstly, "Dipiniada" magazine tells the story of ordinary life in the camps DiPi both artistic "language" (composition, shape, color solutions), and contextual "language" (behavior, manner of communication, conflict).

Secondly, the satirical nature of the publication is the reason for its historical authenticity, because humor is possible only in conditions of a familiar image.

It is noted that the investigation has prospects both in methodological and in the objective aspects.

Keywords: Publishing DPs; history of ordinary life DPs; visual historical sources; V.Ellis; V. Odinkov; "DiPiniada" (1946-1947).

REFERENCES

1. Bazanov, P. (2006), *Izdatelskoe delo dipiitsev (Publishing displaced persons)*, Bulletin of SPSUCA, 1, pp. 162-175 (rus).
2. Bilas, O. (2010), *The forms of the Ukrainians' creative culture in Germany and Austria (1939-1955)*, Abstract of thesis for the degree of the candidate of Art (Ph.D.), speciality 26.00.01 «Theory and History of Culture (study of art)», Lviv, 17 p. (ukr).
3. Vasyliiv-Sydorenko, K. (2008), *Z vidstani 60 lit... (At a distance of 60 ...)*, Almanac UNS, pp. 126-133 (ukr).
4. Kozak, S. (2013), *Problema Di-Pi v chasopysi «Ukrainski visti» (The problem DPs in the magazine «Ukrainian News»)*, *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 11, pp. 32-35 (ukr).

5. Kolyastruk, O. (2008), Vizualni dokumenty yak osoblyvi dzherela istorii povsiakdennosti (Visual documents as specific historical sources everyday life stories), *Ukraine XX: culture, ideology, politics*, 14, pp. 260-261 (ukr).
6. Korniev, A. (2015), Pisenna epika ta vizualni obrazy doby Khmelnychchyny: zbihy ta rozbizhnosti (Singing epic poetry and visual art in the time of Khmelnytsky), *Literature, folklore, cultural studies*, 18-20, pp. 302-310 (ukr).
7. Korniyev, A. & Tarasov, V. (2016), Znayomi obrazy «neznayomoi» istorii: tvorchist peremishchenykh osib 1946-1947 (Known images of «unknown» history: creative activity DPs 1946-1947), *Aktualni pytannya mystetstvoznavstva: vyklyky XX stolittia*, Kharkiv, KSADA, pp. 79-81(ukr).
8. Kornilov, A. (2011), Rossiyskaya intelligenciya i mir peremeshchennykh lits stran Evropy (Russian intelligentsia and the world of displaced persons in Europe), *Intelligentsia and the world*, 1, pp. 19-37 (rus).
9. Kotova, T. (2012), Periodicheskaya pechat i izdatelskaya deyatel'nost v lageryakh dlya peremeshchennykh lic (Periodicals and publishing activities in the DPs camps), *Sistema obrazovaniya v stranakh SNG: razvitiye i perspektivy*, Moscow, RUDN University, pp. 148-153 (rus).
10. Kotova, T. (2015), Povsednevnyaya zhizn v lageryakh dlya peremeshchennykh lic v Germanii (Everyday life in the DPs camps), *Bulletin of RUDN University*, 1, pp. 69-80 (rus).
11. Meniayenko, M. (2001), Izdatelskaya deyatel'nost «peremeshchennykh lits» v Germanii i Avstrii posle okonchaniya vtoroy mirovoy voyny v 1945-1953 gg. (Publishing «displaced persons» in Germany and Austria after the World War II 1945-1953), *Zarubezhnaya arhivnaya Rossika*, Moscow, pp. 114-122 (rus).
12. Podobyed, O. (2014), Vychennya inozemnykh mov ukrajintsyamy u nimetskykh ta avstriyskykh taborakh peremishchenykh osib (Foreign language study Ukrainians in the German and Austrian DPs camps: 1945-1950), *Hurzhiyivski istorichni chytannya*, 7, pp. 367-368 (ukr).
13. Polchaninov, R. (2016), Zhurnal «Posev» 70 let («Posev» magazine 70 years old), *Istoriya. Istoriki. Istochniki*, 1, pp. 1-5, available at: history2014.esrae.ru/9-35
14. Samchuk, U. (1979), Plyaneta DiPi: notatky y lysty (DPs Planet: notes and letters), Winnipeg, 355 p.
15. Sydorenko, N. and Sydorenko, O. (2000), Zhurnalistska «Planeta Di-Pi»: ukrajinska presa u taborakh viyskovopolonenykh, peremishchenykh osib i bizhentsiv u Yevropi pislya II Svitovoyi viyny: 1945-1950 (*Journalism DPs Planet: Ukrainian press in the POW camps, DPs camps and refugees in Europe after World War II*), Kiev, 175 p. (ukr).
16. Sydorenko, N. (2000), *Ukrainian Camp Press in the First Half of the XX century: National and Spiritual Self-awareness*, Abstract of thesis for the degree of the Doctoral degree in speciality 10.01.08 «Philology, on Journalism», Kyiv, 34 p. (ukr).
17. Tarasov, V. (2007), «Bili plyamy» vitchyznyanoi istoriyi na storinkakh publitsystyky 1989-1991: istoriohrafichnyy ta metodolohichnyy aspekty («Blank spots» of the Ukrainian history in journalism 1989-1991: Methodology and Historiography), Kharkiv, 146 p. (ukr).
18. Tarasov, V. (2016), Vizualna publitsystyka yak dzherelo istoriyi povsyakdennya «peremishchenykh osib»: Zakhidna Nimechchyna, 1946-1947 (Visual current literature (publicism) as a source of everyday history «displaced persons»: West Germany, 1946-1947), *Bulletin of KSADA*, 5, pp. 96-104 (ukr).
19. Tarasov, V. and Kornev, A. and Ellis, V. (2016), «Zhivi, i umirat ne nado!». Tvorcheskoe nasledie Vladislava Jellisa i Vladimira Odinkova. 1945-1947. Stihi i illyustracii, sozdannye v lagere dlya peremeshchennykh lits («Live! Do not die!». The artistic heritage of Vladislav Ellis and Vladimir Odinkov. 1945-1947. (Poems and illustrations created in a camp for displaced persons), Kharkiv, 112 p. (ukr).
20. Tarasov, V. (2011), «Okopna hrafika» yak dzherelo z istoriyi Velykoyi Vitchyznyanoi viyny 1941-1945. («Trench graphic art» as the source of the Great Patriotic War of 1941-1945), Nizhyn, pp. 147-151 (ukr).
21. Shteyn, J. (1993), Russkaya pechat lagerey «Di-Pi» (*Russian press DPs camps*), Orange, 135 p. (rus).
22. Carpenter, I. G. (2016), Folklore as a source for creating exile identity among Latvian Displaced Persons in post-World War II Germany, *Journal of Baltic Studies*, doi: 10.1080/01629778.2016.1196379
23. Furman, L. and Ruth, L. (2007), The paper bridge: jewish responses to destruction, *Feierstein Source: European Judaism: A Journal for the New Europe*, 40, 1, pp. 38-55. doi: 10.3167/ej.2007.400103
24. Holian, A-M. (2011), *Between National Socialism and Soviet Communism: Displaced Persons in Postwar Germany*, Ann Arbor, University of Michigan Press, Pp. vii, 367. doi: 10.3998/mpub.1146201
25. Shils, E. A. (1946), Social and Psychological Aspects of Displacement and Repatriation, *Journal of Social Issues*, 2, pp.1-18, doi: 10.1111/j.1540-4560.1946.tb02709.x
26. Struk, D. H. (1992), Organizational Aspects of DP Literary Activity, *The Refugee Experience: Ukrainian Displaced Persons after World War*, Edmonton, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, pp. 223-239.

© Тарасов Володимир

Надійшла до редакції 25.11.2016